

Het Van Oeckelenorgel in de Nicolaaskerk van Oldenzijl (foto: Leo de Vree)

HET VAN OECKELENORGEL IN DE NICOLAASKERK VAN OLDENZIJL

Historie

In 1900 maakte de firma P. van Oeckelen en Zonen te Glimmen (gemeente Haren) een nieuw orgel voor de kerk in Garsthuizen, die gebouwd werd in 1872. Het is het eerste orgel in deze kerk. Het instrument kostte f. 1.500. Hiervoor werd een geldbedrag geleend. Vanaf 1905 werd jaarlijks f. 100 afgelost. Ontwerp en uitvoering waren in handen van de twee broers Anton en Cornelis van Oeckelen, die de door hun vader Petrus van Oeckelen opgerichte orgelmakerij voortzetten.

In 2015 werd de kerk van Garsthuizen gesloopt. Het gebouw was ernstig in verval geraakt en liep in 2009 daaroverheen nog eens forse aardbevingsschade op. Restauratie bleek niet haalbaar. De kerk zelf bezat geen monumentale status, maar dat was wel het geval met het orgel uit 1900. Dit rijksmonument verkeerde, ondanks dat het jarenlang omkist in de bouwvallige kerk stond, in authentieke en technisch goede staat en was bijzonder gaaf door de geschiedenis gekomen. Voorafgaande aan de sloop van de kerk werd het orgel zorgvuldig gedemonteerd en opgeslagen bij Orgelbouwer Mense Ruiter in Ten Post, het bedrijf dat onder leiding van Dolf Tamminga ook de restauratie op zich nam en de herplaatsing van het orgel. Het bedrijf heeft veel te maken met het werk van Van Oeckelen en heeft er veel kennis over in huis.

Toenmalig eigenaar van het orgel, de Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK), benaderde de Stichting Nicolaaskerk Oldenzijl (SNO) met de vraag of het orgel een tweede leven zou kunnen krijgen in de Nicolaaskerk. Deze romaanse kerk met rijksmonumentale status bevindt zich op slechts vijf kilometer van de oorspronkelijke plek van het orgel; een belangrijke reden waarom dit initiatief ook van harte werd omarmd door de kerk- en dorpsgemeenschap van Garsthuizen.

Om te beoordelen of plaatsing en gebruik van het Van Oeckelenorgel in de Nicolaaskerk verantwoord zou zijn, raadpleegde SNO drie aan de Rijksuniversiteit Groningen verbonden deskundigen: dr. Justin Kroesen, docent kunstgeschiedenis, gespecialiseerd in kerkarchitectuur en kerkinrichting, dr. Kees van der Ploeg, gespecialiseerd in kunst- en architectuurgeschiedenis van de middeleeuwen, en dr. Jan Luth, docent hymnologie en kerkmuziek. Op basis van een montagefoto en een bezoek ter plaatse kwamen de deskundigen tot de conclusie dat de verhuizing verantwoord was op historische, esthetische en muzikale gronden. Hun belangrijkste argumenten:

- Het orgel behoort tot het regionale erfgoed. Het is belangrijk dat het in de regio bewaard kan blijven.
- Vrijwel ieder kerkinterieur is gelaagd opgebouwd, met toevoegingen en verwijderingen in alle levensfasen. Tegen plaatsing van een orgel uit 1900 in een kerk uit de 13^e eeuw valt daarom geen bezwaar te maken. Deze kerk herbergt bovendien diverse monumentale elementen uit de 17^e en 18^e eeuw.
- Een orgel op de westelijke galerij zal het beeld van deze relatief sobere romaanse kerk niet verstoren. Het is een aanwinst voor de amper ingevulde westkant.
- De montagefoto geeft een evenwichtig beeld te zien. Het orgel past qua verhoudingen goed in het interieur.
- De mooie akoestiek van de kerk leent zich uitstekend voor het orgel. Het klankvolume staat in een goede verhouding tot de grootte van de kerk en kan bovendien worden ingeregeld.

De Nicolaaskerk bezat zelf slechts een Frans drukwindharmonium en een klein kistorgel (Baar en Medendorp) uit 1990. Een groot orgel heeft er nooit gestaan.

Adviseur bij dit project was Theo Jellema. Uitgangspunt was: behoud gaat voor vernieuwing om zo het stukje geschiedenis dat nog ongeschonden is, over te leveren, want bij iedere ingreep gaat toch iets verloren.

Plaatsing in de Nicolaaskerk

Bij het plaatsen in de Nicolaaskerk deden zich twee belangrijke uitdagingen voor: hoe kon het orgel op een aardbevingsbestendige manier geplaatst worden en hoe zou gezorgd kunnen worden voor een stabiele constructie voor het stevig uitkragende middendeel van het orgel, dat ver over de rand van de orgelbalustrade steekt. Om dat te realiseren werd in de Oldenzijlster kerk de orgelgaanderij aangepast. (Het bouwkundige werk werd gedaan door Aannemersbedrijf Sietsema te Uithuizen.)

Er veranderde nog iets: achter het front, boven de hoofdkas, stond een wankel dakopbouwje van panlatten en dakleer om de pijpen te beschermen. Daar is nu een fraai dakje gemaakt. Anders dan het was, maar wel op een manier zoals Van Oeckelen het had kúnnen maken.

In verband met het aardbevingsrisico in het gebied moest het orgel worden verstevigd. Ook daar is gewerkt met materialen, constructies en afmetingen in de geest van Van Oeckelen, al waren er ten tijde van het bouwen van het orgel natuurlijk nog geen aardbevingen.

De verdeling van de registers, zoals deze op de windlade staan vanaf het front tot aan de achterzijde, is als volgt:

1. Prestant	8 voet
2. Bourdon	16 voet vanaf c0
3. Holpijp	8 voet
4. Viola di Gamba	8 voet vanaf c0
5. Octaaf	4 voet

6. Fluit Travers	8 voet discant
7. Fluit	4 voet
8. Quintfluit	2 2/3 voet
9. Octaaf	2 voet

Na de restauratie en de plaatsing van het orgel in Oldenzijl zijn alle pijpen weer in het orgel geplaatst. Vervolgens is geluisterd naar het klankbeeld. Omdat dat in eerste instantie nog wat onzekerheden opleverde, is het Van Oeckelenorgel in de kerk van Westerbroek bezocht om als referentie te dienen voor het bijwerken van de klank.

Orgelbalkon

Oorspronkelijk was het de bedoeling in Oldenzijl delen te gebruiken van de oude balustrade uit Garsthuizen om zoveel mogelijk originele onderdelen bij het instrument te houden, maar dat zou voor tachtig procent niet passen. De balustrade in Garsthuizen was namelijk gebogen, terwijl die in Oldenzijl recht moest worden. De onderdelen waren ook nog eens in zo'n slechte staat, dat hergebruik geen optie was. Besloten werd een nieuwe balustrade te maken, passend bij het orgel. De nieuwe balustrade werd ontworpen door Dolf Tamminga.

Orgelkas en front

De gehele orgelkas, uit vuren en grenen delen, dateert van 1900 en is in neo-barokke trant gebouwd. De claviatuur bevindt zich aan de zuidzijde (vanuit de kerk gezien links). Het lijkt er sterk op dat bij een reparatie ergens in de dertiger jaren de kas inclusief de claviatuurwand is overgeschilderd in imitatie-eiken, donkerder dan voorheen, en dat het snijwerk teruggehouden is bijgewerkt met behoud van de oude groene ondergrond. Op de piëdestallen van de instrumentbekroningen van de zijtoren is nog steeds de originele palissander-imitatie aanwezig en het gebronsde snijwerk met ophoging met bladgoud.

Origineel was de kas in hoofdzaak in een lichte eiken-imitatie geschilderd en het hout rond de claviatuur in een afwijkende imitatie houtsoort (in dit geval mahonie), zoals gebruikelijk bij Van Oeckelen. Bij andere instrumenten van Van Oeckelen wordt ook vaak imitatie esdoorn aangetroffen.

Het schilderwerk was nogal beschadigd, dus bij de plaatsing in Oldenzijl was opnieuw schilderen zeker een optie. Maar de deskundigen, Veldman en Veltman, gaven aan dat het anders kon en zij hebben zoveel mogelijk van het bestaande schilderwerk behouden.

Het regelwerk van de kas is door middel van pen-en-gatverbinding (grenen deuvels) bevestigd. De achterwand heeft drie grote, ongedeelde luiken, sober afgewerkt zonder bossing en profilering. De kroon- en basementlijsten zijn verlijmd en niet gekornist, zoals wel bij andere orgels van dit type. De meeste profileringen zijn een samenstel van profieldelen; enkele zijn uit één plank geprofileerd.

Het blinderingsnijwerk aan de boven- en onderzijde van alle frontvelden en -toren is in neo-barokke stijl uitgevoerd met bladmotieven, doch in een iets grovere vormtaal dan de barokke voorbeelden waarop dit snijwerk is geïnspireerd.

De rijk gesneden zijvleugels zijn langs de gehele hoogte van de zijtorens aangebracht, dus ook voorlangs de borstwering. Ze zijn verfijnder en klassieker geproportioneerd dan bij Petrus van Oeckelen. Het lofwerk is olijfgroen geschilderd en vervolgens opgehoogd met stofgoud.

De bekroning van de zijtorens bestaat uit twee composieten met muziekinstrumenten op een rond voetstuk met klassieke cannelures. Op de middentoren staat de voor Van Oeckelen zo karakteristieke lier, eveneens geplaatst op een gecanneleerd voetstuk met daarbovenop een fraai bewerkt gewelfvormig basement met schubmotief.

De middentoren is aan de onderzijde proportioneel verhoogd met een groot basement met grote verticale cannelures, kenmerkend voor de fronten van de derde generatie Van Oeckelen. De zo ontstane hoofdvorm, inclusief de ornamentiek, is gebaseerd op tweemaal een rechthoekige driehoek. De ornamentale bovenafsluiting van de tussenvelden wordt door middel van een acanthusrank afgesloten. De detaillering van de frontstijlen is een kenmerk dat bij Van Oeckelen reeds enkele tientallen jaren gestandaardiseerd was. De stijlen zijn aan de voorzijde voorzien van een geprofileerde opdik, die onder rechthoekig afsluit en boven met een driepasboog.

De Van Oeckelens zorgden ervoor dat de instrumenten nergens een precies hetzelfde uiterlijk meekregen. Steeds weer werd, hetzij in indelingsvarianten, hetzij in ornamenteel detail, gevarieerd. Dit is ook te zien bij het aantal frontpijpen en de geleiding ervan.

Van links naar rechts is de indeling:

7 - 2x10 boven elkaar - 7 - 2x10 boven elkaar - 7.

De frontpijpen hebben circa 1/4 deel aan overlengte, waardoor in combinatie met de indeling en ornamentale behandeling een rijzig geheel is ontstaan, hetgeen een grotere dispositie doet vermoeden dan in werkelijkheid het geval is. De forse klank is wel weer in overeenstemming met de frontproportie. De frontpijpen zijn van Engels tin en gepolijst (niet gelakt). Zijn rond 1885-1888 alle labia rond opgeworpen, daarna keert Van Oeckelen terug naar de klassieke factuur, zoals die van Hinsz en Lohman, zodat hier bij de pijpen in de tussenvelden weer ingeritste labia voorkomen. Alle labia zijn verguld met rozenobel bladgoud.

Windvoorziening

Het orgel heeft voor de windvoorziening een grote magazijnbalg (met zwart geschilderde ijzeren scharen) en twee schepbalgen voorzien van een handpompinstallatie met peilstok, inclusief de aan elke zijde van de balg met touwen op de galerijvloer bevestigde verenlatten. De balg is van grenen, de vouwen zijn van eiken. Het balgblad is grijs geverfd, zodat alle poriën goed dicht zijn. In tegenstelling tot andere orgels van dit type staat aan de overzijde van de claviatuur tegen de zijwand geen grote, verticaal opgestelde schokbalg.

De nieuwe motor met suskamer en regelaar staat in een nieuwe dempkist, schuin achter het orgel. Deze motor is van het type Ventus (fabricaat Laukhuff). Alle windkanalen zijn van grenen. De gelijkde hoekdelen zijn beleerd. Het windkanaal naar de windlade heeft vier afmetingen. Het grootste deel gaat vanaf de middenonderzijde van de balg naar de vloer, dan over de vloer richting het front en dan weer verticaal tot op bijna tussenlijsthoogte. Daarop is een langer en kleiner (platter) horizontaal deel gelijkmd, dat onder de lade naar de kanaalinlaat in de ventielkast gaat. Op deze wijze verlengde en 'versnelde' Van Oeckelen bewust het windkanaal tot circa 2,5 meter, om de onmisbare positieve werking ervan niet door de zeer korte afstand te hoeven ontberen.

De windlosser bestond uit een simpele, beleerde uitlaatklep met veren tegen een houten raamwerkje. Deze was gesitueerd in het liggende kanaalgedeelte op de vloer. Een staande grenen registerwel vormt de direct verbinding met de registerknop. De knop, met afwijkend plaatje, is nog aanwezig. Er is oorspronkelijk geen afsluiter vervaardigd. Ook bouwden de Van Oeckelens vanaf het begin van hun oeuvre geen tremulant.

Windlade

De windladeliggers steunen aan de frontzijde in de frontstijlen, aan de achterzijde in een op geschroefde klossen steunende dwarsligger en zijn ingelaten met halfhoutverbinding met zwaluwstaart voor en zwaluwstaartverbinding achter. De ladediepte is opvallend gering, zodat het niet afgevoerde pijpwerk dicht bij elkaar staat opgesteld. De ventielkast, onder- en bovensponsels en de slepen zijn uit eiken wagenschot vervaardigd; de fundamentbalk is van fijnjarig grenen. Het cancellenraam is gemaakt van mahonie, de scheien en sponsels zijn van eiken. Ook de opliggende voorstellen zonder binnenopdik, hier op de klassieke manier met ijzeren klemmen vastgemaakt, zijn van mahonie. (In een luxere uitvoering zijn ze met opzet scheluw gemaakt met ronde inkepingen aan de uiteinden, die passen in een lindehouten blokje met schroefdraad, waarop grote, fraai geprofileerde palmhouten schijven zijn bevestigd.) De pijpstokken en roosters zijn van mahonie. De stempels zijn van eiken.

De ruime ventielkast is van binnen licht met krijtwit uitgeverfd. De ondersponsels in het cancellenraam zijn tot aan de fundamentbalk en in de ventielkasten op klassieke wijze beleerd. Niet alle gesloten houtwerk (balg, windkanaal en windlade) is van binnen met krijtwit of roodbolus uitgeverfd om overmatige oxidatie van draadwerk tegen te gaan, getuige de cancellen. De maatvoeringen van bovengenoemde onderdelen kenmerken zich door het beoogde doel: een ruime windtoevoer. Het windkarakter is fraai en vrij stabiel, alhoewel toch nog van een licht ademende wind sprake is. Dit vanwege de vrij kleine windlade en de intonatietechniek, die een grote windvraag impliceert. De ventielen zijn van eiken en van een dubbele laag leer voorzien. Ze zijn breed en relatief kort, aan de voor- en achterzijde afgeschuind met een hoek van 45 graden. Verder zijn ze achter met messing stiften bevestigd en uitneembaar, zoals gebruikelijk bij Van Oeckelen en veel andere orgelmakers in die periode.

In tegenstelling tot eerder bij de gebroeders Van Oeckelen zijn de ventielstiften weer op klassieke wijze langs zij aangebracht: het systeem met één voorstift + kram geeft kennelijk ook in hun ogen teveel wrijvingsweerstand in het toucher. De nog originele dikke messing abstractogen van de ventielen zijn van kernlaken voorzien, dat nog authentiek lijkt te zijn. De dikke messing ventielveren zijn eveneens nog origineel. Er is geen verenlat voor, wel een eiken verenkam halverwege de veer.

Ook de oude pulpeetconstructie is nog aanwezig. De draden en belering zijn nieuw. De stokken zijn grotendeels per register aangebracht en derhalve relatief smal en opmerkelijk hoog. Op de laatste stok staan de Fluit 4 vt, de Cornet 3stD en enkele vervoerde pijpen van de Octaaf 4 vt. De stokboringen zijn ketelvormig, het bovenste van de rand toch ook nog met uitbranding (mahonie geeft doorgaans geen zuren zoals eiken). Inconsequent echter zijn bij alle mahonie frontklossen de boringen niet uitgebrand en geven de pijpvoeten ook geen versuikering te zien. De frontpijpen zijn aangesloten met vrij wijde loden conducten en waar mogelijk aangesloten op eiken vervoerstokken.

De canceldeling is diatonisch piramidaal, van achteren gezien van links naar rechts:

e3 d3 c3... E D C / C# D# F# ... c#3 d#3 f3

Cancelnummer: 1 2 3 ... 25 26 27 / 28 28 30 ... 52 53 54

De stokbevestiging is origineel met vierkante lindehouten 'ringen' met rond afgeschuinde kanten, waardoorheen grote messing schroeven met dikke schuine kop. De roosterbruggen aan weerszijden langs de lade zijn eveneens van mahonie met kraalprofiel, de kopse uiteinden afgerond.

De speelaard is niet licht maar toch nog wel aangenaam. Ondanks de massa laat het mechaniek een goed genuanceerde bespeling toe, ook in trillers en afspraak. Dit vanwege de goede verhoudingen in dikte, materiaal en trekpunten.

Registermechaniek

Het registermechaniek van dit orgel is exemplarisch voor vrijwel het gehele eenklaviersoeuvre van de derde generatie Van Oeckelen, doelmatig, degelijk en eenvoudig.

Korte, eiken registertrekkers (hier weer klassiek gemaakt - meestal paste Van Oeckelen hiervoor dikke messing rondstaven toe), die zijn verbonden met verticale loodrecht tot schuin bevestigde ijzeren registerhevels (grijs geverfd) door middel van een dikke messing winkelstift en een grote ledermoer. Direct achter de zijwand is ten behoeve van de registertrekkers een kam aangebracht, zodat de zijwaartse speling is gelimiteerd.

De ijzeren registerhevels zijn aan de onderzijde bevestigd in een gelaagde grenen hevelbalk met een bovenop ingelegde rondstaaf, die is geschroefd aan de windladeligger. De bevestiging van de registerhevels aan de sleep is ook nog oorspronkelijk: aan de klavierzijde van de lade een eiken opdik rondom de eiken sleep. De sleepbevestiging is door middel van een slisverbinding. De uitgefreesde opdik is los en wordt op zijn plaats gehouden door middel van mahonie togen (houten pennen) met fraai handvat (kenmerk Van Oeckelen). De bevestiging van de opdikregisterhevel is weer met messing winkelstift en ledermoer. De slepen hebben aan de andere zijde van de lade tevens een eiken opdikstop aan de onderzijde (met twee deuvels bevestigd en gelijmd).

Claviatuur

De registerknoppen zijn klassiek voor deze periode Van Oeckelen: gedraaide palmhouten knoppen, zwart gemaakt en gepolitoerd, lang model met drie welvingen, tegen de kas een recht stuk; sobere profilering. Het uiteinde is vrij breed in doorsnee met een ingelegd geëmailleerd ijzeren plaatje voorop in de knop met daarop zwarte kapitalen (toenmalige druklettertype).

Het plaatje voor de knop Fl. Trav 8 D ontbrak. Mense Ruiters kreeg uit de inboedel van Van Oeckelen destijds een doosje met allerlei registerplaatjes. Uit dat doosje kwam nog een bijpassend registerplaatje tevoorschijn. Het enige wat daarop ontbreekt, is de aanduiding D (voor discant). 'Maar dat hoort een organist gauw genoeg', aldus Dolf Tamminga.

De ordening van de registerknoppen is van rechts naar links als volgt:

Prest8 ~ Bd16 ~ Holp8 ~ V.d.Gmb8 ~ Oct4 ~ Fl.Trav8 D ~ Fl4 ~ Qfl3 ~ Oct2

Het handklavier bestaat uit een mahonie klavierraam en eiken toetsen met een voor deze Van Oeckelenorgels gemiddelde dikte. Een en ander zal zeker verband houden met de juiste balans tot

de ventielmassa en de windopzet. De achterregel steunt op een simpele grenen stempel die op de galerijvloer rust.

De bakstukken zijn van het gemiddeld luxe type van de zonen Van Oeckelen: fraai geprofileerde mahonie blokken. De klavieromlijsting is eveneens massief mahonie.

Het klavierbeleg en de toetsfrontons zijn van ivoor, het toetsbeleg gedeeld. Het beleg is gelijmd, niet gespijkerd. De opgelijmde boventoetsen zijn van ebben. Als toetsstop is er een vilten kussen onder de toetsen aangebracht, met leer overtrokken.

De toetsen zijn achter verankerd met één dikke messing achterstift en één stift per toets midden in een sleuf die halverwege het belegde deel van de ondertoetsen is ingefreesd. De invoering is oorspronkelijk en in kernlaken uitgevoerd. De eiken achterklavierregel is bevestigd met grote messing stokschroeven. De toetsen hellen achterover en liggen in neergedrukte toestand geheel horizontaal.

De eiken muziekllessenaar met rechte hoek is geheel van eiken, gelakt en rondom met een platronde lijst afgewerkt. Tussen de lessenaar en de toetsen is een mahonie toetsstopplankplank aangebracht. Deze plank staat in een groef uitgespaard in de bakstukken.

Er is een origineel eiken klavierdeksel aanwezig met gebogen ronde handvatten en klossen met de vorm van de bakstukken aan de binnenzijde ter fixering van de positie.

Het pedaalklavier (C – a0), geheel van eiken, is origineel in traditioneel noordelijke vormen, een raamwerk met rond-inspringend profiel, de boventoetsen rond-inspringend, de ondertoetsen aan de zijkanten afgeschuind met decoratieve driehoekspunt aan de uiteinden. De ondertoetsen bestaan uit twee gelijmde delen. De toetsen zijn gelakt en lijken iets rood te zijn ingekleurd. De toetsbreedte is gemiddeld van dikte in vergelijking tot vroegere pedaalklavieren van Van Oeckelen.

De nog origineel beschilderde grenen orgelbank, imitatie eiken geschilderd, is eveneens exemplarisch voor Van Oeckelen, derde generatie: sterk schuin aangebrachte zijwangen, opengewerkt met een neo-gotisch kruisbloemmotief. De zitting is niet bekleed met opvulstof. Opvallend bij al de eenklavierorgels van de derde generatie Van Oeckelen is de relatief lage plaatsing van het klavier ten opzichte van de ligging van het pedaal. De hand-polshouding tijdens het spelen wordt hierbij bijna nog extremer beïnvloed dan bij de oudere orgels het geval is. In ieder geval geeft de gehele claviatuur een indicatie betreffende de toenmalige speelwijzen, die minder ver afweken van de 17^e- en 18^e-eeuwse dan tot nu toe werd aangenomen.

Speelmechaniek

Het speelmechaniek bestaat uit een liggend, eiken walsraam onder de windlade, hangend aan de ladesteunders. Dit wals- of welraam heeft de breedte van het klavier en past binnen de windladediepte. Het walsraam heeft geen kraalprofiel aan de bovenrand, langzij de windlade en bij de voorlagen, zoals bij vroegere orgels van dit type.

De wellen zijn ook reeds gestandaardiseerd door Petrus van Oeckelen. De zonen hebben deze factuur onverminderd voortgezet: ze zijn van ijzer (zwart geverfd) met messing welarmpjes (de oogjes met leer ingevoerd). Aan de achterzijde draaien deze puntassen in rechthoekige mahonie

welklosjes met daarin een metalen stelstift met schroefdraad, de zogenaamde Weense kappen, aan de frontzijde in een opgeschroefde metalen winkelhaak.

De grenen abstracten zijn middels hardhouten klosjes door middel van een slisverbinding bevestigd aan de loden klavierwinkels, die op hun beurt door middel van een ijzeren rondstaaf zijn bevestigd in een mahonie winkelbalk met afgeronde bovenranden. Ook dit is een gestandaardiseerde factuur in deze periode. Het draaipunt van deze loden winkels is op circa de halve toetslengte. De abstracten met het messing draadwerk zijn nog vrijwel alle origineel. De uiteinden zijn met touw omwonden.

Het mahonie pedaalwelbord in korte en lange hol-bolle vorm heeft eveneens metalen wellen, met geschroefde metalen hangertjes aan de binnenzijde en mahonie klosjes aan de buitenzijde. De pedaaltoets-abstractkam is binnen in de kas direct tegen de kaswand bevestigd (standaardmethode). De pedaalabstracten zijn van beleerde eiken drukklossen voorzien.

De aanhanging aan het klavier geschiedt door middel van een mahonie blind balansklaviertje met messing bladveertjes direct onder het klavier, even buiten de kas vlak voor het pedaal knieschot aangebracht (standaard factuur). De brede grenen abstracten zijn ook hier alle origineel, het draadwerk als hierboven beschreven.

Pijpwerk - dispositie, opstelling en globale factuurkenmerken

Volgorde op de laden, nomenclatuur van de claviatuur, omvang C - f3.

Het pedaal is aangehangen, omvang C - a0.

De C-kant aan de claviatuurzijde vanuit de kerk gezien. De C#-kant aan de linkerkant.

Prestant	8 voet	geheel van Engels tin; vergulde labia, rond opgeworpen in de torens, klassiek geritst in de tussenvelden C - h0 in front; F binnen; c1 - f3 op de lade C - h0 met meerdere stemuitsnijdingen c1 - h2 expressions; c3-f3 natuurlijke lengte c1 – h1 baarden De frontindeling is als volgt (de aanduidingen 'links' en 'rechts' vanuit de kerk gezien): midentoren: C - E rechterzijtoren c-zijde : F# - d0 linkerzijtoren c#-zijde : F binnen, G - d#0 bovenste tussenvelden midden: rechts: e0 - b0 links : f0 - h0
Bourdon	16 voet	vanaf c0, c0 - h0 eiken, afgevoerd c1 - f3 metaal, op de lade; baarden
Holpijp	8 voet	C - H grenen en afgevoerd; c0 - f3 metaal, op de lade baarden
Viola di Gamba	8 voet	C - H gecombineerd met Holpijp 8 vt

		c0 - f2 baarden, waarvan kastbaarden C – C#2 c0 - f2 expressions, h2 en d3 stemkrullen in de bovenrand d#3 - f3 op natuurlijke lengte
Octaaf	4 voet	metaal; C – d1 baarden, C - h1 expressions c2 - f2 op natuurlijke lengte
Fluit travers	8 voet	metaal; discant vanaf c1 c1 - c#3 expressions d3 en f3 stemkkrul in bovenrand
Fluit	4 voet	metaal; C - H gedekt met baarden c0 - a1 expressions b1 - d2 stemkrullen in bovenrand d#2 - f3 op natuurlijke lengte
Quintfluit	2 $\frac{2}{3}$ voet	metaal; conisch C - H stemkrullen in bovenrand c0 - f3 op natuurlijke lengte
Octaaf	2 voet	metaal; cilindrisch open C - d#1 expressions e1-h1 stemkrullen in bovenrand c0-f3 op natuurlijke lengte

Alle voorstellen zijn van eiken. De voeten van de grenenhouten pijpen zijn eveneens van eiken en achzijdig geschaafd, bij de voetopening echter rond vlak geschuurd.

De houten pijpen van de Bourdon 16vt en Holpijp 8vt zijn afgevoerd op een brede, grenenhouten plank voor de windlade op één niveau. Deze pijpen staan hierop in een dubbele rij afgevoerd, de ene rij naar voren, de andere naar achteren toe uitsprekend.

De twaalf grenen pijpen van de Holpijp 8vt bevinden zich recht achter de middentoren; die van de Bourdon 16vt links en rechts daarvan.

De zeven grootste pijpen in het front staan op langwerpige klossen met een eiken windtoevoer-regelschuif.

Alle frontklossen zijn van mahonie.

De conducten van de sprekende frontpijpen (in de torens) hebben een relatief wijde diameter.

Specificatiekenmerken pijpwerk

Labiumvormen en voefactuur

Het binnenpijpwerk heeft zonder uitzondering spitse boven- en ronde onderlabia, steeds ingeritst, behalve het pijpwerk in de hoge discant. De bovenlabia zijn dan rond bijgedrukt, de onderlabia eveneens rond bijgedrukt. De pijpvoeten zijn iets spits bijgedraaid en eveneens iets toegeklopt, in de hoogste discant zelfs tamelijk sterk ingedraaid.

Kernfactuur

De kernen zijn vrij dun, de fase is vrijwel zonder uitzondering circa 45 graden. De kernen liggen vrij ver naar binnen, wat resulteert in wijde tot zeer wijde kernspleten. Een en ander is gerealiseerd

door veel corpus-uiteinden met de rondstaaf iets uit te buigen. Het discantpijpwerk heeft doorgaans een iets engere voetdiameter.

Materiaal, oppervlaktestructuur, soldeernaden, wanddikten en bolus

materiaal	- legering 3/4 lood, 1/4 tin, niet gehamerd; frontpijpen van vrijwel puur tin
houten pijpwerk	- de wanddikten van het grenen pijpwerk is evenals het metalen pijpwerk relatief dun, het grenen is fijnjarig en heeft een fraaie structuur
oppervlaktestructuur	- vrij glad, niet gelakt - veel donkergrijze strepen
bolus	- oranje soldeerbolus, alleen bij de soldeernaden
soldeernaden	- relatief dun, plat en egaal-netjes bewerkt
wanddikten	- tot en met 1 voets lengte uitgeschaafd - front: gemiddelde dikte bij de kern tot zeer dun bovenaan - binnenpijpwerk gemiddelde wanddikten, iets dikker dan bij Petrus van Oeckelen, bovenranden steeds vrij dun; het uitschaven is tamelijk willekeurig uitgevoerd, de wanddikten variëren nogal van links naar rechts of er zijn dunne plekken, met name ook in de frontpijpen. - de voetstabiliteit is goed, er doen zich bij voet en labium van het binnenpijpwerk geen verzakkingen voor. - het frontpijpwerk is bij verscheidene voeten en labia ingezakt

Inscripties, constructiecirkels

De tooninscripties zijn door middel van slagletter, groot lettertype, links achter naast de soldeernaden bij de kern, zowel op het corpus als de voet. Direct daarboven bevinden zich de registerinscripties.

Van Oeckelen concipieerde zijn pijpwerk niet door middel van het direct uitcirkelen op de plaat: er zijn dan ook geen constructiecirkels in het pijpwerk aanwezig.

Winddruk en toonhoogte

De winddruk van 84mm waterkolom (gemeten in 2022) is vrijwel zeker origineel.

De tijdens deze meting aangetroffen toonhoogte is $a_1 = 435$ Hertz bij 19 graden Celsius en 70% relatieve luchtvochtigheid. De stemming van het instrument is 'evenredig zwevend'.

Karakteristiek van de klankkleur

In het algemeen is de klankkleur direct, nergens opdringerig of scherp, egaal met weinig voorspraak, wel met prompte aanspraak. De totaalklank is robuust en vrij luid. Het plenum is monumentaal te noemen.

In 2005 omschreef Stef Tuinstra zijn indruk van het karakteristiek van de klankkleur zoals het orgel toen klonk in Garsthuizen. In 2022 vulde Sander Booij deze omschrijving aan met zijn persoonlijke indruk met betrekking tot de situatie in Oldenzijl. Dat resulteert in het volgende klankbeeld:

Prestant	8 voet	bas helder strijkend, tenor ronder, alt en discant hol strijkend
Bourdon	16 voet	bas vol en vrij groot van toon echter niet 'breiig', discant vol, maar ook streek (ruis)
Holpijp	8 voet	grote toon met fraai dragende bas, discant: vol-rond en helder zingend met enige streek, hoge discant luid
Viola di Gamba	8 voet	vol-week strijkend, met de zo kenmerkende Van Oeckelen-aanspraak.
Octaaf	4 voet	bas helder en vol, vrij klassiek, alt rond c1 iets hol-strijkend, discant vol-helder met streek, weer vrij klassiek
Fluit Travers	8 voet	vol en expressief, theatraal karakter. Bedoeld als dwarsfluitimitatie.
Fluit	4 voet	Groot octaaf als Holpijp 8vt, doch 'kleiner' van toon, tenor fluit-travers-karakter met enige zacht-langzame voorspraak, discant vrij luid maar toch nog elegant-zingend geïntoneerd.
Quintfluit	3 voet	beheerst fluitkarakter, toch relatief sterk en doordringend. Is qua menatuur een wijde prestant.
Octaaf	2 voet	Prestantkarakter, discant doordringender

Verantwoording

De informatie van bovenstaande tekst is voor een groot deel ontleend aan het historisch en bouwkundig rapport met restauratieplan dat Stef Tuinstra in 2005 opstelde in opdracht van Bouwkundig Advies- en Architectenbureau Kouwen BNA voor het Van Oeckelenorgel, toen het nog in de kerk van Garsthuizen stond. De informatie is in 2022 aangevuld en geactualiseerd naar de situatie in Oldenzijl door Dolf Tamminga en Sander Booij van Mense Ruiter Orgelbouwers.

Stichting Nicolaaskerk Oldenzijl
Oldenzijl, maart 2022